

Orta Çağ Almanya'sında Engizisyon

Banu Çetin Ünal

Dr.

banunal@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2651-6286>

MAKALE BİLGİSİ

Makale Türü Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi 02.10.2022

Kabul Tarihi 16.11.2022

Yayın Tarihi 30.12.2022

Doi 10.52003/etut.2022.25

Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi
ETÜT, Sayı: 5, Aralık, 2022, Erzurum/TÜRKİYE
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/etutdersisi>

Inquisition in Medieval Germany

Banu Çetin Ünal

Ph. D.

banunal@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2651-6286>

ARTICLE INFORMATION

Article Types Research Article

Received Date 02.10.2022

Accepted Date 16.11.2022

Date Published 30.12.2022

Doi 10.52003/etut.2022.25

Atıf-Citation: Banu Çetin Ünal, "Orta Çağ Almanya'sında Engizisyon",
ETÜT, Sayı: 5, Aralık 2022, s. 6-23.

Erzurum Technical University, Faculty of Letter, History Journal
ETUT, Issue: 5, December 2022, Erzurum/TURKEY
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/etutdersisi>

Orta Çağ Almanya'sında Engizisyon

Banu ÇETİN ÜNAL

Öz

Engizisyon kurumu Orta Çağ Avrupa'sının karanlık tarafını temsil etmektedir. Orta Çağ Avrupa'sı Engizisyon sebebiyle oldukça kötü zamanlar yaşamıştır. Bu durum, bu dönemin karanlık olarak algılanmasının nedenlerinden biridir. Hristiyanlıktan dönen ya da Kiliseye başkaldıran kişi ya da gruplar bu dönemde heretik olarak adlandırılırken Kilise ve Engizisyon, bunlara karşı sürekli bir mücadele halinde olmuştur. Çalışmamızda Orta Çağ Almanya'sının bazı bölgelerindeki heretik grupların ya da bir şekilde hedef tahtasına oturtulan grupların varlığından ve bunlara Engizisyon tarafından uygulanan cezalardan bahsettik. Özellikle Orta Çağ Almanya'sında Engizisyon tarafından işkenceye uğrayan Yahudi topluluklarının ve cadı olarak suçlanan kişilerin hangi işkencelere maruz kaldıkları üzerinde durulmuştur. Özellikle cadı olarak nitelendirilen kişilere yapılan eziyetler son derece acımasızdır. Genel olarak Orta Çağ Avrupa'sında birçok kişi cadı damgasıyla öldürülmüş olsa da bu oranın neredeyse yarısının Almanya'ya ait olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Orta Çağ, Almanya, Engizisyon, Kilise, Heretik.

Inquisition in Medieval Germany

Abstract

The institution of the Inquisition represents the dark side of medieval Europe. Medieval Europe experienced very bad times due to the Inquisition. This is one of the reasons why this period is perceived as dark. Individuals or groups who apostatized from Christianity or rebelled against the church were called heretics during this period, and the church and the Inquisition were in a constant struggle against them. In our study, we talked about the existence of heretical groups or targeted groups in some parts of medieval Germany and the punishments imposed on them by the Inquisition. In addition, the torture of Jewish communities and people accused of being witches by the Inquisition in medieval Germany is dwelled on. Especially the tortures of people who are described as witches is extremely cruel. In general, although many people were killed under the stamp of witches in medieval Europe, it can be said that almost half of this rate belonged to Germany.

Keywords: Medieval Age, Germany, Inquisition, Church, Heretics.

Giriş

Orta Çağ Avrupa'sının en belirgin özelliklerinden biri farklı egemen güçlerin bir arada olmasıdır. Bunların başında Katolik Kilisesi gelmektedir. Kilise kendini en büyük güç olarak görmüş ve kendinden başka hiçbir gücün ya da düşüncenin varlığını kabullenmemiştir. Kilise ve Engizisyon, kendi öğretilerini kabul etmeyen bu kişi ya da grupları heretik olarak adlandırmış ve bunlara karşı daima mücadele içinde olmuştur. Engizisyonun kurulmasıyla birlikte heretik olarak damgalanan kişiler çetin işkencelere maruz kalmışlardır. Engizisyonun çok farklı yargılama

yöntemleri bulunuyordu. Orta Çağ Avrupa'sının çok farklı bölgelerinde görülen heretikler ve bunlara Engizisyon tarafından uygulanan acımasız işkenceler Orta Çağ Avrupa'sının karanlık tarafı olarak kabul edilebilir.

Aynı şekilde Orta Çağ Almanya'sında da heretik olarak adlandırılan bazı gruplar ortaya çıkmıştır. Engizisyon, Kilise ile birlikte bunlara karşı mücadele etmiştir. Bunun yanında özellikle hedef tahtasına oturtulan Yahudi toplulukları ve cadıların gördüğü işkenceler oldukça üzücü ve acımasızcadır. Özellikle cadı olarak damgalanan kişiler Engizisyonun çetin sınavından geçmeye çalışmışlar ve bunlar çeşitli ağır işkencelere maruz kalmışlardır. Avrupa'nın hemen hemen her yerinde cadı olarak damgalanan kişiler bulunsa da onların büyük bir kısmı Orta Çağ Almanya'sında varlık göstermişlerdir.

Engizisyonun Kuruluşu ve Yargılama Yöntemleri

Engizisyon terimi köken olarak Latince “inquisitio” kelimesine dayanmaktadır.¹ Aynı zamanda “bezdirici, baskıcı soruşturma ve sorgulama” anlamına gelmekte olan Engizisyon, Fransa, İngiltere ve Almanya'da “inquisition” olarak adlandırılmıştır. Engizisyonun kuruluş amacı, 13. yüzyıldan itibaren Güneybatı Avrupa'da görülmeye başlanan ve özellikle Hristiyanlıktan dönen, Kiliseye başkaldıran kişi ya da grupları, kısmen de Yahudi grupları yahut Konvertoları (Hristiyanlaşmış Yahudiler) ortadan kaldırmaktır.² Orta Çağ Avrupa'sı için oldukça tehlikeli görülen heretik akımlar Kilisenin ve devletin varlığını tehlikeye sokan boyutlara ulaşmaya başlayınca, bir yandan Kilise aforoz uygulamasına girişirken diğer yandan da Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu heretik akımları resmen kovuşturmaya başlamıştır.³

Engizisyon her ne kadar 13.yüzyılda Papa IX. Gregory döneminde (1227-1241) kurulmuş olsa da daha önce de Papa III. Innocent (1198- 1216) tarafından inançlara karşı çıkmakla suçlanan kimseler hakkında araştırma, soruşturma işlemleri yapılmaktaydı. Onun döneminde özellikle Yahudilere karşı gelişen baskıların daha da arttığı görülmektedir. III. Innocent Hristiyan inançlarından uzaklaşan, özellikle Güney Fransa'daki Languedoc'ta Albililer'e karşı 1209'da cihad ilan ederek St.

¹ John F. Chuchiak (Ed. And Trans.), *The Inquisition in New Spain, 1536–1820: A Documentary History*, Johns Hopkins University Press, Baltimore 2012, s.1.

² Kürşat Demirci, “Engizisyon”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C.11, Ankara 1995, s.238.

³ Ferhan Ercan, *Dinsel Şiddet*, İstanbul 1997, s.97.

Dominik ve Sistersiyenler gibi taraftarları aracılığıyla onların varlığına son vermek istemiştir. Ancak Engizisyon, Fransisken, Dominiken, Sistersiyen gibi tarikat ve dini zümrelerin elçilikle görevlendirilmeleri sonucu resmi olarak Papa IX. Gregory döneminde kurulmuş ve yaygınlaşmıştır.⁴ Almanya, İspanya, Portekiz, Hollanda ve Fransa'da kurulan Engizisyon mahkemeleri her türlü sapkınlığa karşı amansız bir mücadele verirken aynı zamanda sapkınlıkla suçladıkları kişilerin mallarına el koyarak Engizisyon kurumunun finansmanını da sağlamış oluyordular.⁵ Engizisyonun yargılama yöntemi genel yemin, af zamanı, mahkemeye celp ve sorgulama aşamalarından oluşuyordu. Sorgulama esnasında sapkın kişiden suçunu itiraf etmesi isteniyor, eğer inat eder ve istenileni yapmazsa işkence tekniğiyle itiraf ettiriliyordu. İtiraf sonucu hüküm verme aşamasına geçiliyordu.⁶ Özetle sapkınlara yapılan zulümler, kasvetli işkence odaları ve alevler içinde toplu ölümleriyle Engizisyon, tam olarak Batı tarihinin karanlık tarafını temsil etmektedir.⁷

Almanya'da Engizisyon tarafından “mit Güte”, yani “acısız işkence” olarak bilinen bir yöntem uygulanırdı. Bu aslında bir tehdit süreciydi. Bu yönteme göre eğer bir kişiden işkence tehdidi altında bir itiraf elde edilemezse, gerçek bir işkence uygulanırdı. Ancak her sanık işkence görmüyordu. Hukuk sistemi genellikle belirli kişileri işkencenin dışında tutmaktaydı. Genel bir kural olarak, işkenceden sağ kurtulamayacağı düşünülen herkes bu vahşetin dışında tutuluyordu. Böylece zayıflar ve yaşlılar, hamile kadınlar ve çocuklar işkenceden korunmuştur. Birçok alanda aristokratlar, devlet görevlileri, din adamları, doktorlar ve hukukçulara da işkence uygulanmıyordu. Bununla birlikte, eğer bir sanık, itiraf etmeden işkencenin sonuna kadar direnirse genellikle serbest bırakılmak zorundaydı.⁸

Almanya'daki ilk Engizisyon yargıcu olarak görevlendirilen kişi Conrad von Marburg'tur.⁹ Conrad, Almanya'da Engizisyon tarafından kendisine verilen

⁴ Kürşat Demirci, “Engizisyon”, s.238-239.

⁵ Mehmet Esgin, “İşkence ve Engizisyon”, *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3,3, 2013, s.49.

⁶ Mehmet Esgin, “Engizisyonun günümüze hatırlattıkları”, *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1,1, 2012, s.91.

⁷ Gerd Schwerhoff, *Die Inquisition: Ketzerverfolgung in Mittelalter und Neuzeit*, C. H. Beck, München 2004, s.7.

⁸ Julius R. Ruff, *Violence in Early Modern Europe 1500-1800*, Cambridge University Press, Cambridge 2001, s.94.

⁹ Conrad von Marburg, 12. yüzyılın ikinci yarısında Almanya'nın Marburg kentinde veya yakınında doğmuştur. 1233 yılında da ölmüştür. Muhtemelen Paris veya Bologna gibi bir üniversitede eğitimini tamamlamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: J.P. Kirsch, “Conrad of Marburg”, *The Catholic Encyclopedia*, Vol.4, The Encyclopedia Press, New York 1913, s.259.

yetkilere dayanarak birçok insanın canını yakmış ve acımasızlığı kendi sonunu hazırlamıştır.¹⁰ Conrad, 1214'te Papa III. Innocent tarafından Albililer'e karşı haçlı seferi düzenlemesi için görevlendirilmiş ve bu bir dizi kanlı katliamla sonuçlanmıştır. Ardından Conrad başka önemli bir papalık görevi almıştır. Papa IX. Gregory, onu sapkınlığı yok etme, din adamlarının evliliklerini kınama ve manastırlarda reform yapma yetkisiyle Almanya'daki baş engizisyoncu yapmıştır. Yöntemleri o kadar sertti ki, Alman piskoposları Conrad'ın görevden alınması için papaya başvursalar da talepleri dikkate alınmamıştır. Conrad 1233'te Sayn Kontu Heinrich'i çeşitli sapkın faaliyetlerle suçlamış ve Alman toplumunun en yüksek üyelerinden birini suçlayarak çığınca soruşturmasını en uç noktaya taşımıştır. Mainz'de Kral VII. Heinrich'in başkanlığında piskopos ve prenslerden oluşan bir meclis, onu masum ilan etmiştir. Öyle ki Conrad'ın, suçlu bulunsaydı her şeyin çok farklı olacağını mırıldandığı söyleniyor. Acımasızca yöntemleri olan Conrad'a karşı olan nefreti kontrol etmek artık çok zor bir hal almıştı. Nihayetinde o ve ona eşlik edenler Mainz'den Marburg'a atla dönerken vahşice öldürülmüştür: Çağdaş kronikler, Conrad'ın ölümüyle birlikte Almanya'ya bir kez daha barış ve sükunetin döndüğünü bildiriyor.¹¹

Conrad'ın arkasındaki en büyük güç Papa idi. Öyle ki, Papa IX. Gregory tarafından 1231'de Conrad von Marburg'a gönderilen mektupta yer alan ifadeler şu şekildedir: *“Bir şehre ulaştığında yüksek rütbeli papazları, ruhban zümresinden olanları ve halkı davet et. Vakarlı bir konuşma yap. Bazı akıllı adamlardan faydalanarak dinden ayrılanlar ve şüpheliler hakkında sıkı bir araştırma yap (onlar sana ihbar edilecektir). Araştırma- soruşturma sonucunda suçlu ya da şüpheli görülenler kilisenin kurallarına mutlak itaat yemini etmelidirler. Aksi halde onlar hakkında tarafımızdan yakında bildirilecek hükme göre gerekeni yapacaksınız.”*¹²

IX. Gregory ve ardıllarının çıkarmış olduğu yasalar ve yetkilendirdiği engizisyoncular, yapılan zulmün çok daha fazla etkili olmasına sebep olmuşlardır. Duruşmaların gizli yapılması, tutuklama ve hapsedme konusunda verilen geniş yetkiler, suçlanan kişilere neyle suçlandıklarını bildirme mecburiyetinin olmaması, savunma makamının bulunmaması gibi durumlar söz konusuydu. Bu durumda adaletin sağlanması büyük ölçüde davayı yürüten kişinin dürüstlüğüne ve tabi ki

¹⁰ Ferhan Ercan, *Dinsel Şiddet*, s.100-101.

¹¹ Paul B. Pixton, “Conrad of Marburg (ca. 1180–1233)”, *Medieval Germany: An Encyclopedia*, Ed. John M. Jeep, Garland Publishing, New York 2001, s.144.

¹² Kürşat Demirci, “Engizisyon”, s.239.

vicdanına bağlı oluyordu. Çoğu zamanda verilen bu geniş yetkilerin suistimal edildiği söylenebilir. Conrad von Marburg, Almanya'da suçlular kadar masumların da öldürüldüğü bir terör ortamı yaratmıştır. Kendisine verilen yetkilerle uygulamış olduğu kasıtlı sorgulamaları ve yanlış anlamaları, Luciferciler adında şeytana tapan ve aslında hiç olmayan hayali bir mezhep dahi uydurmasına yol açmıştır.¹³ Fazlasıyla acımasız biri olan Conrad Rhineland'da da sapkınlıkla suçlananlara karşı vahşi ve disiplinsiz kampanyalar yürütmüştür.¹⁴

1209'da Strasburg piskoposluk bölgesinde ciddi şekilde sapkınlığın yaygınlaştığı keşfedilmiş ve çok sayıda talihsiz insan kazığa bağlanarak öldürülmüştür. Şehirde bir gün, kızgın demirin çetin sınavından başarıyla geçmeyi başaramayan seksen kişi yakılmıştır. Katharizm Almanya'da çok az biliniyordu ve sapkınlık çoğunlukla Valdocular'dı.¹⁵ Valdocu inancın temeli, büyük ölçüde, araf, tasvirler, hacca gitme gibi ortodoksluğun gereksiz fazlalıkları olarak görülen kısımların çıkarılmasından, ahlaki yaşama yapılan vurgudan ve Kitabı Mukaddes'e harfi harfine uyulmasından oluşmaktaydı. Valdocular, ant içmiyor, yalan söylemiyor ve ölüm cezasına karşı çıkıyorlardı.¹⁶ Bunun yanı sıra Valdocular Roma Katolik bayramlarını ve İncil'de olmayan duaları da reddetmişlerdir.¹⁷ Dönem yazarı Walter Map bu insanların yerleşik bir meskenleri olmadığını, yalınayak, yün giysiler içinde ve ikişer ikişer dolaştıklarını, aynı zamanda hiçbir şeye sahip olmadıklarını ve her şeylerini ortak kullandıklarını söyler.¹⁸

Valdocuların özellikle Avusturya'ya yerleşmeleri sağlam ve kalıcı olmuştur. En azından 14. yüzyılın sonuna kadar Avusturya, en yoğun nüfusunun bulunduğu bölge olarak kalmıştır. 14. yüzyılın başlarında, Valdocular Prag, Viyana, Breslau ve Stettin gibi şehirlerde yargılanmışlardır. 1315'te bir engizisyon memuru, 'Avusturya'da 80.000'den fazla sapkın olabilir, ancak Bohemya ve Moravya'da sayıları sonsuzdur'

¹³ Malcolm Lambert, *Ortaçağda Dinsel Sapkınlıklar*, Çev. Erdem Gökyaran, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2015, s.240.

¹⁴ Jennifer Kolpacoff Deane, "Archiepiscopal Inquisitions in the Middle Rhine: Urban Anticlericalism and Waldensianism in Late Fourteenth-Century Mainz", *The Catholic Historical Review*, Vol. 92, No. 3, 2006, s.206.

¹⁵ Charles T. Gorham, *The Medieval Inquisition*, Watts & Co, London 1918, s.64.

¹⁶ Malcolm Lambert, *Ortaçağda Dinsel Sapkınlıklar*, s.208.

¹⁷ Halil Yavaş, "XII. Yüzyılda Waldoculuğun Kuruluşu ve Hristiyan Heretikliğindeki Yeri", *The Legends Journal of European History Studies*, S.3, 2022, s.71-72.

¹⁸ Walter Map, *De nugis curialium Courtiers' Trifles*, Trans. M. R. James, Clarendon Press, Oxford 1983, s.127.

demıştır.¹⁹ Valdocular çeşitli işkencelere maruz kalsalar da hareketin tabanı yok olmamıştır. Bir süre neredeyse hiç rahatsız edilmeyen Valdocu sapkınlar 1393'ten 1397'ye kadar ciddi zulümlere maruz kalmışlardır. Steyer'de, her iki cinsiyetten yüzden fazla Valdocu yakılmıştır. Conrad Schmidt'in Thüringen'deki takipçilerinden birçoğu 1414'te keşfedilmiş ve doksan biri bir kasabada, kırk dördü başka bir kasabada ve çok daha fazlası da bu bölgenin köylerinde yakılmıştır.²⁰

Yapılan araştırmalar Almanya'da ve doğusundaki Almanca konuşulan bölgelerde örgütlenmiş Valdocu bir ağın varlığını doğrulamaktadır. Trier ve Heidelberg'de Valdocuların varlığı kanıtlanmıştır. Yukarı Almanya boyunca yayılmış oldukları bilinmektedir. Ayrıca Brandenburg ve Pomeranya'da oldukça dikkate değer bir Valdocu nüfus yaşamaktaydı. R.E. Lerner Valdocularla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır: “Artık anlaşılmıştır ki 14.yüzyılda Almanca konuşan Valdocuların sayısı, muhtemelen başka herhangi bir dil konuşan diğer tüm sapkınların sayısından fazlaydı.”²¹ Öte yandan Almanya'da, Katharizm, Rheinland'da bile hiçbir zaman tam anlamıyla sağlam bir şekilde yerleşmemiş ve hiçbir zaman güney Fransa ve kuzey İtalya'da olduğu gibi yerleşik bir fenomen olmamıştır.²² Almanya tarihinde ilk Katharlar önce tutuklanmak ve sonrasında öldürülmek suretiyle ortadan kaldırılmıştır. Aktif bir Orta Çağ şehri olan Goslar'da 1052'de görülmüşlerdir. Bu tarihten sonra uzun yıllar boyunca Katharlar Almanya'da bir sorun olarak görülmemişlerdir. Katharların önemli bir cemaati 12. yüzyılda Köln'de varlık göstermiş olsa da 1143 yılında başpiskoposları ile birlikte çok sayıda bağlısı tutuklanmıştır.²³

Yapılan araştırmalara bakıldığında Engizisyon tarihi kara lekelerle doludur. Engizisyon tarafından işkenceye maruz kalanlar arasında Yahudiler de vardır. Zaman zaman karşılaşılan sorunlar birtakım hurafelere bağlanmış ve sorunlardan kurtulmak amacıyla “dinsel terör” uygulanmıştır. Yapılan zulüm bir örnekle şöyle özetlenebilir: 1348'de Kara ölüm baş göstermiş ve bu durum farklı yerlerde çeşitli kör inançların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tanrı'nın öfkesini yatıştırmak için

¹⁹ Gabriel Audisio, *The Waldensian Dissent: Persecution and Survival, c. 1170-c. 1570*, Trans. Claire Davison, Cambridge University Press, New York 2002, s.34-35.

²⁰ Charles T. Gorham, *The Medieval Inquisition*, s.67.

²¹ Malcolm Lambert, *Ortaçağda Dinsel Sapkınlıklar*, s.211.

²² Lucy E. Bosworth, *Perceptions of the Origins and Causes of Heresy in Medieval Heresiology*, University of Edinburgh, Doktora Tezi, Edinburgh 1995, s.23.

²³ Halim Işık, “Katharlar: Balkan Kökenli, Avrupa Ortaçağında Katoliklerce Yakılarak Öldürülen Heretik Hristiyan Dinî Hareket Üzerine Bir İnceleme”, *Mevzu*, S.2, Eylül 2019, s.300-301.

en çok başvurulan yollardan biri ise Yahudi öldürmekti. Buna bağlı olarak Erfurt'ta 3000, Bavyera'da 12.000 Yahudi öldürülmüştür. Strazburg'da ise 2.000 Yahudi diri diri yakılmıştır. Tabii ki bununla sınırlı kalmamış ve bunu başkaları da izlemiştir.²⁴ Öte yandan Almanya'da 16.yüzyıldan itibaren öncelik sırası değişmiş ve cadılar, adım adım, daha önceki korkunç katliamların mağduru olan Yahudilerin yerini almış ve bu tersine dönüş 17. yüzyılda aşağı yukarı tamamlanmıştır. Nasıl ki, Kara Veba döneminde evrensel günah keçisi olarak Yahudiler seçilmişse, Din Savaşları döneminin evrensel günah keçisi olarak da cadılar seçilmiştir.²⁵

14. yüzyıla gelindiğinde hem Kilise pozisyonuna hem de Engizisyona direnen birkaç eşzamanlı hareketin geliştiği ve yayıldığı görülmektedir. Bunlar arasında Kilisenin mutlak otoritesine meydan okuyan iki önemli isim, John Wycliffe²⁶ ve John Hus²⁷ vardır. Bu dönemde Avrupa'nın nüfusu hızla artıyordu ve yeni bir öğrenme şevki, Orta Çağ Avrupa'sında Kilise egemenliğinin sonunun başlangıcını işaret ediyordu. İnsanlar okumayı öğrenmiş ve üniversiteler inşa edilmiş ve genişletilmişti. İnsanlar daha eğitilmiş hale geldikçe, kilisenin savunduğu görüşler de dahil olmak üzere eski fikirlere meydan okumuşlardır. 14. yüzyılda Papalık gücünü sağlamlaştırılmaya çalışırken, Kilisenin mutlak üstünlüğü kavramı kaybolmaya başlamıştır. Ülkelerin kilise otoritesinden bağımsızlık kavramı, kısmen Engizisyona ve onun sapkınları cezalandırmak için iddia ettiği evrensel otoriteye karşı bir mücadele halini almıştı. Kilisenin politikalarına ve suiistimallerine karşı artan memnuniyetsizlik ve daha fazla haklara yönelik arzu, kilise onları sapkın olarak mahkûm ederken bile, çağın önde gelen düşünürleri tarafından dile getirilmiştir.²⁸

Kilise, kendine karşı muhalefet edenleri ve hatta papalık otoritesini sorgulayanları en ağır şekilde cezalandırmakla tehdit etmeye devam etse de

²⁴ Ferhan Ercan, *Dinsel Şiddet*, s.69-70.

²⁵ Fatmagül Berktaş, "Avrupa'da Cadılık ve Cadı Avı: Çok Katmanlı Bir Karanlık Tarihsel Olgusu", *Doğu/Batı Düşünce Dergisi*, S.84, 2018, s.61-62.

²⁶ Wycliffe, 1330'lu yıllarda Yorkshire'da dünyaya gelmiştir. Oxford Üniversitesi'nde doğa bilimleri ve matematik okumuş fakat asıl hedefi Hristiyan ilahiyatı ve felsefesi olmuştur. Wycliffe, yozlaşmış olan Kiliseyi eleştirmiş ve Kilisenin eski saflığına dönmesi gerektiğini savunmuştur. Bkz: Halil Yavaş, "Geç Ortaçağ İngiltere'sinde Bir Devrimci Hareket: 1381 Köylü İsyanları", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, C.3, S.1, Haziran 2020, s.12.

²⁷ John Hus, 15. yüzyılın ilk çeyreğinde tıpkı Wycliffe gibi Kiliseyi eleştirmiştir. Kariyerine bilim adamı ve öğretmen olarak başlamıştır. Wycliffe gibi dini suiistimalleri eleştirdiği bir bakış açısı geliştirmiştir. Bkz: Edward Peters (Ed.), *Heresy and Authority in Medieval Europe*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1980, s.265.

²⁸ Michael C. Thomsett, *The Inquisition: A History*, McFarland & Company, Inc, North Carolina 2010, s.85-86.

Hristiyanlıkta ilk kez, meseleler ve politikalar özgürce tartışılmaya başlanmıştır. Sonunda reforma yol açan sosyal değişimler, Engizisyonun her türlü muhalefeti tehdit ettiği zamanlarda bile başlamıştı ve böylece Engizisyon devam ederken ve Kilise kendi dogmasını ve otoritesini sorgulayanları aforoz edip idam ederken dahi, değişiklikler tüm Avrupa'da kendini göstermiştir. Ancak Avrupa'da gelişen sosyal ve sanatsal bilince rağmen, Engizisyon devam etmiş, gelişmiş ve daha da korkunç bir hal almıştır. Özellikle Almanya'da, "sapkın" tanımı cadıları da kapsayacak şekilde genişletilmiş ve on binlerce insan Kilise adına kazıkta yakılarak veya başka şekillerde işkence görerek öldürülmüştür.²⁹

Avrupa tarihinde bir dönem kötü ruhlar ve şeytan saldırıları olduğu iddiası ortaya atılmış ve bu dönem "Cadı Avı" olarak adlandırılmıştır. Bu gerekçeyle 11. ve 18. yüzyıllar arasında pek çok kadın mahkûm edilmiştir. Cadılar, büyü yapabilen, uçabilen ve çocuk kaçıırıp onları yiyebilen varlıklar olarak görülmüşlerdir.³⁰ Almanya'da 13. ve 14.yüzyıllarda Fransa'da olduğu gibi, cadı avı olarak adlandırılan sürece öncülük eden bir erken dönem büyücü avından bahsetmek söz konusu değildir. Bu döneme ait az sayıda dava örneği sistematik bir takip sürecinin başladığına işaret etmez. 1453'te Köln'de, erkek kıyafeti giyinmiş halde silahlar kullanmış bir genç kızın askeri birliklere katılması üzerine, engizitör Heinrich Kalteisen, genç kızın büyücü olduğunu iddia ederek sorgulanmasını istemiş fakat konu Trier piskoposluğu tarafından uzunca bir süre tartışıldıktan sonra genç kızın kısa bir zaman önce yakılan Jeanne d'Arc³¹ efsanesinden etkilendiği düşünülmüş ve bu davranışı zararsız olarak yorumlanarak yargılamasından vazgeçilmiştir.³²

²⁹ Michael C. Thomsett, *The Inquisition: A History*, s.87.

³⁰ Pınar Ülgen ve Gülnur Özer, "Batıl İnançlarda Kadın Algısı (Öncesi ve Orta Çağ'ı ile)", *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, Vol.10, April 2018, s.192.

³¹ Jeanne d'Arc Domremy köyünde, 1410 ya da 1412 yılında doğmuştur. Champagne'deki Ceffonds köyünün yerlisi olan babası Jacques veya Jacquot d'Arc küçük bir çiftçiydi. Fransa'nın Koruyucu Azize'si olan Jeanne d'Arc'ın Orta Çağ Avrupa tarihi açısından önemi büyüktür. Şöyle ki, Avrupa'nın kendi tarihi için bir leke olarak adlandırdığı cadı avı sürecine Jeanne d'Arc'ın yakılması da eklenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Anatole France, *The Life of Joan of Arc*, Trans. Winifred Stephens, Vol.1, Dodd, Mead&Company, New York 1908, s.2-3; Gülnur Özer, "Avrupa Tarihinin Akışını Değiştiren Mucize Kadınlardan Biri: Jeanne D'arc", *Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Sempozyumu*, Ed. Sami Baskın, Saybilder Yayıncılık, Antalya 2018, s.166.

³² Haydar Akın, *Ortaçağ Avrupası'nda Cadılar ve Cadı Avı*, 3.Baskı, Phoenix, Ankara 2015, s.269.

Engizisyonun Hedefindeki Cadılar

15. yüzyılın başlarında, Avrupa'da ve özellikle Almanya ve Fransa'da bir başka gelişme yaşanmaya başlamıştır. Kilise, sapkınlığın tanımını büyücülük yapan herkesi kapsayacak şekilde genişletmiştir. Bu zamandan önce, büyücülüğe inanan herkese sapkın deniyordu ancak 15. yüzyılın ortalarından itibaren, birinin cadı olarak suçlanması engizisyonun yetkisi altına girmiştir. 15. yüzyılın ortalarından itibaren, bir panik Almanya'ya ve nihayetinde Fransa'ya yayılmış ve burada cadı suçlamaları Engizisyonun hedefi haline gelmiştir. 1484'te Papa VIII. Innocent (1484–92), Engizisyon görevlilerine cadıları bulmak, yargılamak ve yok etmek için gerekli gördükleri herhangi bir eylemi yapma yetkisi veren meşhur papalık fermanını yayınlamıştır. Bu durum sorgulama yöntemlerini gaddarlığın yeni doruklarına çıkarmış ve düşünülemez koşullar altında on binlerce kişinin ölümüne yol açmıştır.

33

VIII. Innocent, engizisyonun yetkisini cadıları da kapsayacak şekilde genişletirken aynı zamanda, soruşturmaları yürütmek üzere bölgesel Engizisyon görevlileri atamıştır. Bu engizisyonculardan en iyi bilinenlerden ikisi, yetkili cadı avcısının el kitabı olan *Cadıların Çekici'ni (Malleus Maleficarum* veya Almanca adıyla *Hexenhammer*)³⁴ yazan Alman Dominikenler Heinrich Kramer³⁵ ve Johann Sprenger³⁶ idi. Kitap 1486'da yazılmış ve 1487'de Almanya'da basılmıştır.³⁷ El kitabı hemen popüler olmuş ve sonraki yüzyıllarda düzinelerce baskı yapmıştır. Kitabın ilk bölümü cadıların gerçekliğini öne sürüyor ve onların Hristiyan toplumu için ne kadar tehlikeli olduğunu açıklıyordu. Orta kısımlar cadıların çeşitli güçlerini

³³ Michael C. Thomsett, *The Inquisition: A History*, s.96-97.

³⁴ Hexenhammer hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Jakob Sprenger und Heinrich Institoris, *Malleus Maleficarum Der Hexenhammer*, Drei Teile, (Zum ersten Male ins Deutsche übertragen und eingeleitet von J.W.R. Schmidt), H. Barsdorf Verlag, Berlin 1906.

³⁵ Heinrich Kramer (Institoris) muhtemelen 1430 civarında Selestat'da doğmuştur. 1445 yılında, 1282 yılında kurulan Selestat'taki Dominiken manastırına girmiş ve burada temel felsefi çalışmalarını tamamlamıştır. Heinrich, Mart 1479'da engizisyoncu olarak atanmıştır. 1482'de Selestat'taki Dominiken manastırının yöneticisi olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz: Juliane Mohrland, *Die Frau zwischen Narr und Tod: Untersuchungen zu einem Motiv der Frühneuzeitlichen Bildpublizistik*, LIT Verlag, Berlin 2013, s.67.

³⁶ Johann Sprenger de bir Dominikendir. Hem akademisyen olarak hem de Dominiken Tarikatı içinde Sprenger'in kariyeri örnek teşkil ediyordu. Erken yaşta seçkin bir bilim adamı olarak kendini kanıtlamış olan Sprenger 1480'de Köln Üniversitesi'nin teoloji fakültesinin dekanı olarak görev yapmıştır. Daha sonra 1481'de Mainz, Trier ve Köln'de engizisyon görevlisi olmuştur. Bkz: Hans Peter Broede, *The Malleus Maleficarum and the Construction of Witchcraft: Theology and Popular Belief*, Manchester University Press, Manchester 2003, s.18.

³⁷ Michael C. Thomsett, *The Inquisition: A History*, s.105-106.

anlatıyordu. El kitabının iddiasına göre cadılar cinsel ilişkiyi engelleyebilir, bebekleri öldürebilir, insanları hayvana dönüştürebilir ya da bir erkeği “erkeksi organı”ndan mahrum edebilirdi. Ayrıca ineklerin süt vermeyi bırakmasına ve ekinlerin dolu fırtınasıyla yok olmasına sebep olabiliyorlardı. El kitabının son bölümleri, cadılığa karşı çeşitli çareler önermiş ve bir cadının nasıl yargılanacağını, işkence göreceğini, mahkûm edileceğini ve cezaya çarptırılacağını incelemiştir.³⁸ Kitapta genel olarak kadınlara odaklanılmıştır. Tüm zararlı eylemler kadınların eseri olarak tanımlanıyor ve kitabın tamamı kadınlara karşı cinsiyetçi nefret söylemleri içeriyor.³⁹ Kramer’e göre kadınlar erkeklere göre daha saf, daha kolay etkilenebilir, daha gizemli, hurafelere ve şeytanın cinsel ayartmalarına daha yatkındırlar.⁴⁰

Kramer Almanya’da engizisyon görevlisi olarak atanmasından bu yana cadılara yönelik zulümleriyle ön plana çıkmıştır. Kramer, kendisine verilen yetkiyle 1485’te Tirol’ün başkenti Innsbruck’ta bir cadı avı başlatmaya çalışmıştır. Acımasız zorlama, aşırı işkence kullanımı, kendini savunmayı reddetme ve sorgulanan kadınların ifadelerinin sistematik olarak çarpıtılması, duruşmasını karakterize etmiştir. Öyle ki kentlin vatandaşları, din adamları, Tirol soyluları ve Brixen Piskoposluğundan sorumlu piskopos, kendilerini bu duruma müdahale etmek zorunda hissetmişlerdir. Kapsamlı bir araştırmadan sonra, Piskopos Georg Golser, zulmü askıya almış ve engizisyon görevlisinden piskoposluk bölgesini terk etmesini istemiştir. Tüm şüpheli kadınlar serbest bırakılmış ve bu eyalet hükümeti bir daha asla cadı avına izin vermemiştir.⁴¹

Tipik olarak, mahkûm bir cadının infazı son derece acımasızdı. Almanya’da itiraf için işkenceye maruz kalan zanlının göğüsleri ve kolları kızgın demirlerle yakılır, sağ eli kesilir, vücudu kazığa bağlanıp yakılır ve külleri en yakın nehre atılırdı.⁴² Lecky, kesin bir tarih vermese de 16. yüzyılda, Almanya’da yalnızca bir yılda 7000 kişinin cadılık ithamı sonucu yakılarak cezalandırıldığını ifade etmektedir. Yine Bamberg’te 600 kişi ve Würzburg’ta da 900 kişi, sadece bir yıl içinde yakılarak idam

³⁸ Brian A. Pavlac, “Hammer of Witches”, *Medieval Germany: An Encyclopedia*, Ed. John M. Jeep, Garland Publishing, New York 2001, s.321.

³⁹ Gerhard Schormann, *Hexenprozesse in Deutschland*, Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 1981, s.31-32.

⁴⁰ Brian A. Pavlac, “Hammer of Witches”, s.321.

⁴¹ Wolfgang Behringer, *Hexen: Glaube, Verfolgung, Vermarktung*, 2. durchgesehene Auflage, C.H. Beck, München 2000, s.41-42.

⁴² Michael C. Thomsett, *The Inquisition: A History*, s.108.

edilmiştir. Aynı şekilde Almanya'nın Trier kentinde ise 1586'da cadılıktan suçlu bulunan 118 kadın ve 2 erkek yakılmıştır.⁴³

Sıradan ve arkasında kendisini koruyacak etkili bir güç olmayan biri engizisyonculara büyücü olarak ihbar edilirse o kişinin kurtulması artık imkansızdı. Çünkü yapılan testler sonucunda suçlanan kişi eğer test sırasında ölür ise aklanırdı ama eğer ölmezse o zaman da büyücü olduğu kanıtlanmış sayılırdı. Yani büyücü ya da değil her şekilde ölüm kapıda bekliyordu. Böyle bir kapandan kurtulmanın olanağı yoktu. Suçlanan kişi üzerinde hiç kıyafet kalmayacak şekilde soyulur ve kendisine bir duayı okuması emredilirdi. Eğer bir şekilde şaşırır veya bir an duraksarsa bu onun büyücü olduğunun ilk kanıtı olarak kabul edilirdi. Diğer bir test ise suya atılma deneyidir ve bu en önemli olanıdır. Eğer yüzerse bu şeytanla işbirliği yaptığının kanıtı olarak görülürdü ve artık onu yakılmaktan hiç kimse kurtaramazdı. Ancak yüzemez ve boğulur ise, o zaman suçsuz olduğu kanıtlanmış olurdu. Ferhan Ercan' göre 1450-1550 yılları arasında yalnızca Almanya'da bu şekilde yapılan uygulamalar neticesinde büyücülükle suçlanarak yakılan kişi sayısı 100 bini geçmiştir. Bu konuda bir yargıcın başından geçenler şu şekildedir: “*Treves üniversitesi rektörü ve Seçici Prenslı Mahkemesi başyargıcı Flade'in sayısız büyücüyü mahkum ettikten sonra, içine bir kurt düşmüş onların işkenceye dayanamayıp suçu üzerlerine almış olabileceklerini düşünmeye başlamıştır. Bunun sonucunda büyücüleri mahkum ederken gönülsüz davranmaya koyulunca, ruhunu şeytana satmakla suçlanmış, büyücüler gibi, suçu üzerine almış ve 1589 yılında önce boğulup sonra yakılmıştır.*”⁴⁴

Cadı avları sadece yaşlı kadınlara yönelik olmamıştır. Dönem boyunca genç kadınlar, yetişkin erkekler ve çocuklar da cadı olarak suçlanmışlardır. Almanya'da bir cadı çılgınlığının kurbanlarının yüzde 20'sinin erkek olabileceği belirtilirken, sapkınlığın nasıl ortadan kaldırılacağı konusunda yazılar yazan kişiler, okuyucularına en dürüst erkeklerin bile bir gün şeytanın avı olabileceğini hatırlatmışlardır. Cadı figürü hiçbir zaman öngörülebilir bir klişe olmamıştır. Çünkü gafil Hristiyanlar şeytanın tuzağına düşüp onun hizmetine girebilirlerdi. Dolayısıyla mahkûm edilen kişiler arasında evrensel bir kalıbın olduğu söylenemez. Bununla birlikte, kurbanlar arasındaki en büyük grubun, ağırlıklı olarak kırk yaşın üzerindeki kadınlar olduğu söylenebilir. Cadı avı konusundaki rakamların asla bir kesinlik

⁴³ Cem Doğan, “Osmanlı Devleti'nde Cadı Avı Var mıydı? (Karsılastırmalı Bir İnceleme)”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, Vol. 2, No. 1, Karabük 2013, s.227.

⁴⁴ Ferhan Ercan, *Dinsel Şiddet*, s.113-114.

bildirmediği söylenebilir. Bu konu hakkında farklı rakamlar telaffuz edilmektedir. Lyndal Roper, cadı avı sırasında belki de 50.000'den fazla insan öldü ifadesine yer verirken, kesin rakamı asla bilemeyeceğimizi çünkü birçok yerde sorgu kayıtlarının basitçe yok edildiğini ve sadece “yüzlerce” cadının öldürüldüğüne dair imalar yapıldığını ifade eder. Bununla birlikte, zulümler Avrupa genelinde eşit bir şekilde yayılmamıştır.⁴⁵

Wolfgang Behringer'e göre bugün Avrupa'daki tahmini elli veya altmış bin cadı yakma olayının yaklaşık yarısının Almanya'da gerçekleştiği büyük bir kesinlikle söylenebilir.⁴⁶ Tarihçiler neredeyse her köyde cadıların yakılması için bir alanının kurulmuş olduğuna dikkat çekerken, bu konuda Friedrich von Spee'nin “Cautio criminalis” isimli kitabının “Almanya'da diğer ülkelerden daha fazla cadı var mıdır?” başlıklı bölümünde vermiş olduğu ilginç cevap şöyledir:

“Ben cevap veriyorum: Bunu bilemem. Ama zamanı boşa harcamamak için kısaca kendi görüşümü bildireyim. Bana göre doğrudur, yani Almanya'da diğer ülkelerden daha fazla cadı vardır. Bilinen şudur ki, Almanya'da diğer ülkelerden daha fazla yakma alanlarının olması vebanın yok edilmesi adına çok şey yapıldığının bir ispatıdır. (...) Ülkemizdeki cadı sayısının fazlalığı iki kaynaktan beslenmektedir. Birincisi bilgisizlik, ikincisi halkın arasındaki batıl inançtır. (...) Sayısız cadıların var olduğu inancının diğer kaynağı ise halkın haset ve kıskançlığıdır.”⁴⁷

Cadı avı çılgınlığı ilk olarak Katolikler tarafından başlatılmış olsa da daha sonra Martin Luther tarafından başlatılan reform hareketinin ardından cadı avı çılgınlığı Protestanlar tarafından devam ettirilmiştir. Öyle ki Katolik Kilisesi'ne karşı direnişin lideri olan Martin Luther dahi bu konuda Katolikler ile aynı görüşleri benimsemiştir. 1540'ta Luther'in şehri Wittenberg'te 4 cadı yakılmış ve Luther bu cadıların herhangi bir zarar vermemiş olsalar dahi, sadece şeytanla sözleşme yaptıkları için bile yakılmayı hak ettiklerini ifade etmiştir. Bununla birlikte Calvin'e göre de cadılığı inkâr etmek aslında İncil'i inkâr etmekle aynı anlama geliyordu.⁴⁸

⁴⁵ Lyndal Roper, *Witch Craze: Terror and Fantasy in Baroque Germany*, Yale University Press, New Haven 2004, s.6.

⁴⁶ Wolfgang Behringer (Hrsg.), *Hexen und Hexenprozesse in Deutschland*, Deutscher Taschenbuch Verlag, München 2000, s.8.

⁴⁷ Yücel Aksan, “1450-1750 Yılları Arasında Avrupa'da Cadılık”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVIII / 2, 2013, s.359.

⁴⁸ Fatmagül Berktaş, “Avrupa'da Cadılık ve Cadı Avı: Çok Katmanlı Bir Karanlık Tarihsel Olgusu”, s.74.

Peki Neden Almanya? Avrupa'da cadı avının yapıldığı tek bölge Almanya değildi ve başka bölgelerde de cadı avı kesinlikle vardı. İskoçya, Lorraine, İsveç ve hatta İngiltere'de Essex'te büyük cadı zulmü salgınları ve her on yılda bir ya da iki cadının devam eden davaları vardı. Ancak Almanya'nın bazı bölgelerinde cadı avının neden bu kadar korkunç olduğunu ve neden bu kadar çok kurban ürettiğini açıklamak çok zor. Küresel dini açıklamalar işe yaramayacak. Ayrıca Almanya'da, Katolik prens-piskoposlar en korkunç cadı avcılarıydı.⁴⁹

Sonuç

Genel olarak itiraf yöntemleri ve acımasız işkenceler uygulayan Engizisyon kurumunun tarihi kara lekelerle doludur. Birçok kişi veya grup Engizisyonun çetin sınavından geçmek zorunda kalmıştır. Çoğu zaman ise suçlu veya suçsuz olmalarına bakılmaksızın çeşitli işkenceler uygulanmıştır. Öyle ki bazen bu uygulamaları yapanlar ağır bir vicdan yükü altına dahi girmişlerdir. Orta Çağ Avrupa'sı madalyonun iki yüzü gibidir. Bazen karanlık bazen aydınlıktır. Ancak Engizisyon kurumu karanlık yüzünü temsil etmektedir.

Orta Çağ Almanya'sında da durum farklı değildi. Burada özellikle Valdocular, Yahudi toplulukları ve cadılar Engizisyonun çetin sınavında geçmişler ve birçok işkenceye maruz kalmışlardır. Kızgın demir, kazığa bağlanmak ya da vücudundan bir bölgenin kesilmesi gibi işkenceler uygulanmıştır. Bu işkenceler bazen itiraf ettirmek amacıyla da kullanılmıştır. Ancak Almanya'da ilk önce bir tehdit yöntemi olan acısız işkence uygulanmış ve sonuç alınamayınca gerçek işkence yöntemine başvurulmuştur. Bu dönemde Yahudiler ve cadılar hedef tahtasına oturtulmuştur. Yahudiler Kara Veba döneminin evrensel günah keçisi seçilirken, cadılar da Din Savaşları döneminin evrensel günah keçisi olarak seçilmiştir. Engizisyon bunlara en acımasız yüzünü göstermiştir.

Genel olarak Orta Çağ Avrupa'sında cadı avı olarak bilinen süreç yaşanırken Orta Çağ Almanya'sında da aynı süreç yaşanmıştır. Kaynaklar tam bir netlik belirtmese ve farklı rakamlar verilse de sonuç itibariyle özellikle 15. ve 16. yüzyıllar arasında binlerce kişinin cadılık ithamı sonucu yakılarak cezalandırıldığı bilinen bir gerçektir. Öyle ki arkasında özellikle siyasi otoriteyi alamayan sıradan biri engizisyonculara büyücü olarak ihbar edilirse o kişinin suçlu ya da suçsuz olmasına bakılmaksızın

⁴⁹ Lyndal Roper, *Witch Craze: Terror and Fantasy in Baroque Germany*, s.17.

kurtulması artık imkânsız bir hal alırdı. Bakıldığında bizim için yakılan ya da eziyet gören kişiler şu anda sadece sayılardan ibaret olsa da o dönem insanların bunları yaşamış olması gerçekten çok üzücü bir durumdur.

Kaynakça

- Akın, Haydar, *Ortaçağ Avrupası'nda Cadılar ve Cadı Avı*, 3.Baskı, Phoenix, Ankara 2015.
- Aksan, Yücel, "1450-1750 Yılları Arasında Avrupa'da Cadılık", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVIII / 2, 2013, s.355-368.
- Audisio, Gabriel, *The Waldensian Dissent: Persecution and Survival, c. 1170-c. 1570*, Trans. Claire Davison, Cambridge University Press, New York 2002.
- Behringer, Wolfgang (Hrsg.), *Hexen und Hexenprozesse in Deutschland*, Deutscher Taschenbuch Verlag, München 2000.
- Behringer, Wolfgang, *Hexen: Glaube, Verfolgung, Vermarktung*, 2. durchgesehene Auflage, C.H. Beck, München 2000.
- Berktaş, Fatmagül, "Avrupa'da Cadılık ve Cadı Avı: Çok Katmanlı Bir Karanlık Tarihsel Olgu", *Doğu/Batı Düşünce Dergisi*, S.84, 2018, s.57-84.
- Bosworth, Lucy E., *Perceptions of the Origins and Causes of Heresy in Medieval Heresiology*, University of Edinburgh, Doktora Tezi, Edinburgh 1995.
- Broedel, Hans Peter, *The Malleus Maleficarum and the Construction of Witchcraft: Theology and Popular Belief*, Manchester University Press, Manchester 2003.
- Chuchiak, John F. (Ed. and Trans.), *The Inquisition in New Spain, 1536-1820: A Documentary History*, Johns Hopkins University Press, Baltimore 2012.
- Deane, Jennifer Kolpacoff, "Archiepiscopal Inquisitions in the Middle Rhine: Urban Anticlericalism and Waldensianism in Late Fourteenth-Century Mainz", *The Catholic Historical Review*, Vol. 92, No. 3, 2006, s.197-224.
- Demirci, Kürşat, "Engizisyon", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C.11, Ankara 1995, s.238-241.
- Doğan, Cem, "Osmanlı Devleti'nde Cadı Avı Var mıydı? (Karşılaştırmalı Bir İnceleme)", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, Vol. 2, No. 1, Karabük 2013, s. 218-240.
- Ercan, Ferhan, *Dinsel Şiddet*, İstanbul 1997.
- Esgin, Mehmet, "Engizisyonun günümüze hatırlattıkları", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1,1, 2012, s.91-99.

- Esgin, Mehmet, “İşkence ve Engizisyon”, *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3,3, 2013, s.39-60.
- France, Anatole, *The Life of Joan of Arc*, Trans. Winifred Stephens, Vol.1, Dodd, Mead&Company, New York 1908.
- Gorham, Charles T., *The Medieval Inquisition*, Watts & Co, London 1918.
- Işık, Halim, “Katharlar: Balkan Kökenli, Avrupa Ortaçağında Katoliklerce Yakılarak Öldürülen Heretik Hristiyan Dinî Hareket Üzerine Bir İnceleme”, *mevzu*, S.2, Eylül 2019, s.279-321.
- Jakob Sprenger und Heinrich Institoris, *Malleus Maleficarum Der Hexenhammer*, Drei Teile, (Zum ersten Male ins Deutsche übertragen und eingeleitet von J.W.R. Schmidt), H. Barsdorf Verlag, Berlin 1906.
- Kirsch, J.P., “Conrad of Marburg”, *The Catholic Encyclopedia*, Vol.4, The Encyclopedia Press, New York 1913, s.259-260.
- Lambert, Malcolm, *Ortaçağda Dinsel Sapkınlıklar*, Çev. Erdem Gökyaran, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Mohrland, Juliane, *Die Frau zwischen Narr und Tod: Untersuchungen zu einem Motiv der Frühneuzeitlichen Bildpublizistik*, LIT Verlag, Berlin 2013.
- Özer, Gülnur, “Avrupa Tarihinin Akışını Değiştiren Mucize Kadınlardan Biri: Jeanne D’arc”, *Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Sempozyumu*, Ed. Sami Baskın, Saybilder Yayıncılık, Antalya 2018, s.166-177.
- Pavlac, Brian A., “Hammer of Witches”, *Medieval Germany: An Encyclopedia*, Ed. John M. Jeep, Garland Publishing, New York 2001, s.321.
- Peters, Edward (Ed.), *Heresy and Authority in Medieval Europe*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1980.
- Pixton, Paul B., “Conrad of Marburg (ca. 1180–1233)”, *Medieval Germany: An Encyclopedia*, Ed. John M. Jeep, Garland Publishing, New York 2001, s.144-145.
- Roper, Lyndal, *Witch Craze: Terror and Fantasy in Baroque Germany*, Yale University Press, New Haven 2004.
- Ruff, Julius R., *Violence in Early Modern Europe 1500-1800*, Cambridge University Press, Cambridge 2001.

- Schormann, Gerhard, *Hexenprozesse in Deutschland*, Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 1981.
- Schwerhoff, Gerd, *Die Inquisition: Ketzerverfolgung in Mittelalter und Neuzeit*, C. H. Beck, München 2004.
- Thomsett, Michael C., *The Inquisition: A History*, McFarland & Company, Inc, North Carolina 2010.
- Ülgen, Pınar ve Özer, Gülnur, “Batıl İnançlarda Kadın Algısı (Öncesi ve Orta Çağ’ı ile)”, *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, Vol.10, April 2018, s.188-206.
- Walter Map, *De nugis curialium Courtiers' Trifles*, Trans. M. R. James, Clarendon Press, Oxford 1983.
- Yavaş, Halil, “Geç Ortaçağ İngiltere’sinde Bir Devrimci Hareket: 1381 Köylü İsyancıları”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, C.3, S.1, Haziran 2020, s.11-21.
- Yavaş, Halil, “XII. Yüzyılda Waldoculuğun Kuruluşu ve Hristiyan Heretikliğindeki Yeri”, *The Legends Journal of European History Studies*, S.3, 2022, s.65- 75.